

ATT ARBETA MED

SEXUELLA TRAKASSERIER I SKOLAN

INNEHÅLL

DEL1 -VADÄRSEXUELLATRAKASSERIER?	S.3
DEL 2 - METODER OCH HANDLEDNING	S.9
- METODER ATT ANVÄNDA MED DE ÄLDRE ELEVERNA	S.10
Ramarna	
Föreläsning om sexuella trakasserier	
Om Tina	
Om Erika och Johan	
Grupparbete: Att granska skolans likabehandlingsplan	
Flugan	
Tankebubblan	
Beröringskarta	
Listning om horrykten	
Fyra hörn om horrykten	
- FÖR DE YNGRE ELEVERNA	S.19
Ja-nej-kanske: Om att kramas	
Flugan	
Om Tina	
- LEKTIONSUPPLÄGG	S.20
- HÄNVISNINGAR OCH TIPS PÅ MATERIAL	S.21

Författare: Sandra Dahlén, RFSU 2010

RFSU är en politiskt och religiöst obunden ideell organisation med syfte att sprida en kunskapsbaserad och öppen syn på samlevnads- och sexualfrågor. RFSU utgår från övertygelsen om sexualitetens och samlevnadens centrala roll för individ och samhälle. RFSU har ett frihetsperspektiv och rättighetsperspektiv på sexualiteten som utgår från allas frihet att vara, frihet att välja och frihet att njuta. Sedan grundandet 1933 har sexualundervisningen i skolan varit en av RFSU:s viktigaste frågor. Genom bl a kurser, metoder och opinionsbildning vill vi stärka skolans möjligheter att ge bra sexualundervisning.

RFSU är en medlemsorganisation — stötta RFSU:s arbete genom att bli medlem.

Sexuella trakasserier är vanligt i skolan och påverkar arbetsmiljö, elevers skolprestationer, relationer, självbild, sexualitet och hälsa. Det är således ett stort problem men på samma gång ett tacksamt ämne att arbeta med – det är något många har erfarenheter av och tankar om, samtidigt som få pratar om det.

VAD ÄR SEXUELLA TRAKASSERIER?

Trakasserier är uppträdanden som kränker en elev eller en student. Är de av sexuell natur kallas de för sexuella trakasserier. Sexuella trakasserier är ord eller handlingar av sexuell slag som gör att den som utsätts känner sig kränkt, rädd eller på annat sätt illa till mods och som sker på en skola, högskola eller arbetsplats (på andra platser kallas det för sexuella ofredanden).

Sexuella trakasserier kan till exempel vara när någon:

- tar på en på ett sätt man inte tycker om och som känns sexuellt (brukar också kallas tafsande)
- trycker eller gnider sig mot en på ett sexuellt sätt
- säger sexuella saker till en som blir obehagliga, till exempel sexuella frågor, skämt eller kommentarer
- sprider negativa sexuella rykten om en, till exempel horrykten
- tittar på ett sexuellt sätt som är obehagligt, till exempel stirrar på bröstet eller ”klär av en med blicken”
- kommer med sexuella anspelningar genom kroppsspråk, till exempel ”samlagsrörelser”
- skickar meddelanden om sex på ett sätt man inte tycker om, till exempel via mail, sms eller lappar
- visar eller sätter upp sexuella bilder som känns obehagliga, till exempel porrbilder.

ICKE ÖMSESIDIGT

I uttrycket sexuella trakasserier blir det tydligt att det inte är ömsesidiga sexuella handlingar det handlar om. Trakasserier är per definition oönskade vilket även lagstiftaren tydliggör. En ömsesidig flirt, kramande och sexpratande är således inte sexuella trakasserier. De allra flesta har kunskaper om hur nära man står någon, hur man tittar på varandra och om och hur man tar i varandra på ett sätt som är icke-sexuellt laddat. Därför ”råkar” man inte sextrakassera någon. Att råka nudda någon i matkön är en sak. Att passa på att vrida handen så den glider mot skinkan är en annan. Sådana situationer är såklart även avhängiga sammanhang och personer. Olika personer får ta på en på olika sätt. Alla känner vi skillnad på bra och dålig beröring och om en beröring är obehaglig, så är den det. Det är den som blir utsatt som avgör vad som känns obehagligt och vad som gör skolan eller arbetsplatsen otrygg.

"Att råka nudda någon i matkön är en sak. Att passa på att vrida handen så den glider mot skinkan är en annan."

En jargong i en grupp kan dock skapa ett klimat som gör att man kanske inte reflekterar över att de skämt man drar, de kommentarer man faller eller de sms man skickar är fel.

ANDRA TRAKASSERIER

Det finns självklart även andra typer av trakasserier. Diskrimineringslagen tar även upp trakasserier på grund av:

- Kön
- Könsoverskridande identitet eller uttryck
- Etnisk tillhörighet
- Religion eller annan trosuppfattning
- Funktionshinder
- Sexuell läggning
- Ålder

Ibland kan olika sorters trakasserier vara svåra att skilja från varandra. En tjej kan få ett "horrykte" vilket klassas som sexuella trakasserier, men det drabbar henne just för att hon är tjej och kan därmed även ses som trakasserier på grund av kön. Mycket kan också ske på samma gång. En kille kan bli kallad för "jävla bög", vilket är trakasserier på grund av sexuell läggning, och samtidigt få en kommentar om vad "bögar gör sexuellt" eller en "juckrörelse" mot sig, vilket är sexuella trakasserier. Många gånger slås trakasserier tydligt ihop. Om en person får höra att hon är "en muslimfitta som borde suga kuk" så är det både sexuella trakasserier och trakasserier på grund av religion. I andra fall kan kränkningar förekomma utan att de tydligt går att "sortera in" men ändå angränsar till sexuella trakasserier. Det kan till exempel vara att någon fotograferar någon i smyg i omklädningsrummet. Detta är självklart inte okej och att sprida bilden är till och med olagligt.

HORA!

BÖGJÄVEL!!

Att få ord på händelser och upplevelser kan vara viktigt, men det är inte alltid viktigt att veta exakt vad det man varit med om kallas. Det viktiga är att få veta att trakasserier är allvarliga och något man inte ska behöva utsättas för.

Sexuella trakasserier, ofredanden, sexuella övergrepp, våldtäkt, misshandel är begrepp som befinner sig på en skala gentemot varandra. Horrykten kan leda till större utsatthet för sexuella övergrepp och homofoba trakasserier kan lägga grund för fysiskt våld. En tafsning utanpå kläderna kan övergå till penetrering av könsorgan innanför kläderna. Dessa beteenden sorteras då under brottsbalken.

REAKTIONER VID UTSATTHET

I en miljö där trakasserier ständigt pågår kan de bli "normala". Det kan vara svårt att särskilja trakasserier från annan "jargong" om hur tjejer och killar förväntas bete sig och vara. Därför kan det vara svårt att sätta ord på det som sker, eller veta varför det inte känns bra. Trakasserier bidrar dock till otrygghet, och olika mycket utrymme för olika elever. Det är extremt viktigt att skolan därför förmedlar till eleverna att det är allvarligt.

De som utsätts för trakasserier kan drabbas av olika psykiska och somatiska konsekvenser som rädsla, ont i huvudet, ont i magen, trötthet och depression. Det kan också få konsekvenser i synen på den egna kroppen och skolprestationer kan försämrast. Studier visar att flickor i större utsträckning drabbas av psykosomatiska besvär, lägre självkänsla och försämrad studielust. Trots att många elever vittnar om obehag kopplat till sexuella trakasserier, är det ändå vanligt att man förminskar det man varit med om. Dels för att vuxenvärlden ofta ger sådana signaler, men även som ett sätt att genomleva och hantera situationen. Precis som vuxna, kan unga intala sig att obehaget och utsattheten man känner egentligen inte är något att bry sig om. Man tänker att det nog inte var någon som gick över en gräns, att man överreagerar eller att det som sker är något man får stå ut med. Det brukar även finnas ett försvar för den som utsätter en – att den personen är omogen, inte vet vad den gör eller egentligen inte menar något illa. Om någon berättar om trakasserier är det viktigt att komma ihåg att den som berättar behöver mycket stöd då den ofta tvivlar på sig själv. Det är också

viktigt att i undervisningen och stödjande samtal poängtera att det man känner är rätt och att man har rätt att slippa obehag.

SKOLAN I VÄRLDEN

Sexuella trakasserier sker självklart inte enbart i skolan. Ungdomar kan utsättas för sexuella kränkningar under sina fritidsaktiviteter, i sina hem och när de umgås med sina kompisar. Trakasserier kan exempelvis först pågå på internet för att sedan fortsätta i skolan. I undervisningen behöver man därför samtala även om sådant som sker utanför skolan.

Det är även viktigt att se på sexuella trakasserier som ett större samhällsproblem. När detta först uppmärksammades i Sverige på 1980-talet gällde det vuxna arbetsplatser. Inte förrän på senare år har lagstiftningen blivit tydlig när det gäller skolan. Man skulle således kunna säga att unga ”lär” av vuxna, även om sexuella trakasserier i ungdomsmiljöer kan se lite annorlunda ut, eller för vuxna te sig som mer uttalat eller ”rätt”.

Inte förrän på senare år har lagtexten kring sexuella trakasserier blivit tydlig även när det gäller skolan.

Arbetet mot sexuella trakasserier sker över hela världen, och i Sverige, som en del i arbetet för mänskliga rättigheter. Men det är ofta inom ramen för ett jämställdhetsarbete, där man arbetar mot könsroller och ojämlik maktfördelning mellan kvinnor och män. Detta kan verka märkligt då definitionen på sexuella trakasserier (den svenska följer exempelvis EU:s definition) är könsneutral – det står inte att män/pojkar utsätter kvinnor/flickor. Enligt lagtexten kan därmed alla utsättas för sexuella trakasserier.

Vi kan dock se att det är vanligast att just flickor och kvinnor utsätts för sexuella trakasserier och att det är vanligast att det är pojkar och män som utsätter andra. Utsattheten blir vanligtvis även större för kvinnor i en ojämställd kontext, där kvinnor (både historiskt och i nutid) oftare objektifieras sexuellt, sitter på färre ledande poster i samhället osv.

Men självklart kan killar och män också utsättas och det ska tas på allvar. Killar kan bli utsatta av tjejer, särskilt tjejer med hög status. Men framförallt visar undersökningar att killar blir utsatta av andra killar. Trakasserier kan exempelvis vara i form av ”juckrörelser”, att bli upptryckt mot väggen och sexuella anspelningar. Detta kan ses som en del i ett ”lågintensivt våld” som pågår mellan killar med högre status gentemot killar med lägre status. Våld mellan killar ses ofta som en del av ”pojars jargong” och i arbetet mot sexuella trakasserier är det därför viktigt att belysa förväntningar på kön. Hur förväntas tjejer vara? Hur förväntas killar vara? Vad får det för konsekvenser att killar förväntas vara lite bråkiga? Varför måste man vara tydlig kille eller tjej – får man vara något mitt emellan? I detta arbete måste man både fokusera på relationer tjejer och killar emellan men också inom könen. Även vuxenvärldens förväntningar på hur killar och tjejer ska vara kan bidra till trakasserier.

KOPPLAT TILL NORMER

Trakasserier visar således ofta på vilka diskriminerande normer som finns i samhället – vilka personer och grupper som anses vara norm eller avvikare och därmed har en sämre ställning i samhället. Skällsord som ”hetero”, ”torsk” (slang för den som köper sexuella tjänster) eller ”funktionsduglig” förekommer ju i stort sett inte. Däremot används till exempel böj, hora eller cp som skällsord. Dessa människor och grupper anses vara de avvikande och därmed dåliga. Föreställningar om kön, sexualitet och funktionsduglighet i samhället möjliggör trakasserier i form av dessa tillmälen. Detta måste således belysas i skolan. En rapport från Skolverket är tydlig med detta: ska man arbeta mot mobbning i skolan så måste man arbeta mot diskriminerande normer och hur de kan hänga samman.

I SKOLAN

Sverige verkar ha lägre förekomst av sexuella trakasserier än andra länder. Trots det genomsyras elevers arbetsmiljö av dem. Några av de siffror om trakasserier som finns i olika rapporter från senare år visar bland annat att:

- en tredjedel av de tillfrågade eleverna i årskurs 8 och gymnasiet årskurs 2 hade blivit utsatta för sexuella trakasserier (fysiska och verbala) det senaste skolarbetet.
- 17 procent av eleverna hade blivit utsatta för fysiska sexuella trakasserier
- 17 procent av tjejerna och 53 procent av killarna hade blivit utsatta för homofobiska trakasserier
- 14 procent av tjejerna och 7 procent av killarna hade fått nedsättande kommentarer om kön från en lärare
- 13 procent av tjejerna och 21 procent av killarna hade varit med om att man i skolan rört vid privata kroppsdelar
- elever stod för drygt 90 procent av alla kränkningar och skolpersonal för 10 procent
- det var framförallt killar som stod för kränkningarna, särskilt sexuella kränkningar
- 16 procent av kränkningarna ägde rum i klassrummet och 84 procent skedde före eller efter undervisning (i skolans korridorer, utomhus, vid skåp, matsalar, omklädningsrum osv).

"17 procent av eleverna hade blivit utsatta för fysiska sexuella trakasserier"

Statistiken ovan är hämtad från metodmaterialet Var går gränsen?, Brå, 2007, som i sin tur hämtat uppgifterna från olika undersökningar.

Trakasserier kan således ske mellan elever, men även mellan elever och skolans personal. Många elever har själva blivit utsatta, men även många av de elever som inte utsatts direkt ser detta som ett problem i skolan. Tjejerna uppfattade oftare än killarna de verbala trakasserier som ett problem. Rapporterna visar även att förekomsten av kränkningar och trakasserier påverkas i hög grad av hur skolmiljön och undervisningen är utformad.

SKOLANS ANSVAR

Enligt diskrimineringslagen, som även gäller för skolan, är diskriminering och trakasserier alltså förbjudna. Enligt diskrimineringslagen ska den som äger skolan eller förskolan se till att:

- göra allt de kan för att förebygga och förhindra att något barn eller någon elev utsätts för trakasserier eller diskriminering. Detta skall ske aktivt och målinriktat
- varje år upprätta en likabehandlingsplan som bland annat innehåller en kartläggning av nuläget och en översikt över det som behövs göras för att främja lika rättigheter och möjligheter för barn och elever, dels förebygga och förhindra trakasserier
- om skolan får reda på att någon är utsatt för trakasserier måste rektorn se till att trakasserier slutar

Enligt två rapporter från Skolverket måste arbetet mot diskriminering och kränkande behandling stärkas i skolorna. Som verksam inom skolan har man således ett starkt officiellt stöd att arbeta med ämnet sexuella trakasserier.

ATT TÄNKA PÅ I ARBETET MED SEXUELLA TRAKASSERIER

Allmänt:

- Det är viktigt att både fokusera på sexuella trakasserier och samtidigt bredda undervisningen till att handla om jämlikhetsfrågor i stort.
- För att arbetet ska vara framgångsrikt måste man ha en gemensam strategi på skolan. Det gäller från hur man agerar om man bevittnar trakasserier till hur diskriminerande grupper framställs i undervisningen. Men om inte hela skolan delar ditt engagemang i frågorna så börja åtminstone i liten skala – det är absolut bättre än ingenting.
- Agera alltid när du bevittnar kränkningar under och utanför lektionstid i skolan. Välj att markera att du ser och hör vad som sker. Försök att göra detta genom att förklara och resonera.
- Informera skolledningen innan du börjar arbetet mot sexuella trakasserier och ta reda på vad som står i skolans likabehandlingsplan. Finns ett elevhälsoteam på skolan är det även bra att informera dem och gå igenom rutiner med dem som ingår i teamet hur man ska göra ifall en elev berättar att han/hon varit utsatt. Fundera även över om det kan finnas fler på skolan som vill arbeta med frågorna – det är alltid bra att vara fler som samarbetar.

I undervisningssituationen:

- Skapa trygghet i den grupp du arbetar med. Det kan göras genom att arbeta i mindre grupper, exempelvis halvklass om det är möjligt. Det kan även finnas en poäng i att delvis arbeta könsuppdelat. Det är viktigt att sätta upp gemensamma regler för gruppen som ger ett bra klimat. Det kan vara att man exempelvis talar en i taget, att du som samtalsledare fördelar ordet, att man lyssnar aktivt och håller en schysst ton mot varandra.
- Debatt och diskussion brukar inte främja ett sådant känsligt ämne som sexuella trakasserier. Fokusera istället på att skapa förutsättningar till dialog och reflektion.
- Se ämnet sexuella trakasserier som en del i ett större sammanhang eller ämne. För att det verkligen ska ge effekt ska det ingå i ett sex- och samlevnadstema där man kan prata om allt från mänskliga rättigheter till det man brukar kalla härskartekniker, och också få svar på frågor om sex. Det är viktigt att inte bara negativa aspekter av sexualitet och relationer uppmärksammas i undervisningen, då det är självstärkande och hälsofrämjande att även prata om och stärka positiva aspekter av sexualiteten.
- Elever kan berätta om trakasserier som pågår mellan elever, eller att utsätts för trakasserier av personal på skolan. Trakasserier kan pågå inom den grupp du arbetar med. Naturligtvis måste utsatta få stöd och utsättare ställas till svars efter lektionens slut.
- Om fokus hamnar på enskilda personer under lektionen, så styr bort detta så att utsatta personer i gruppen inte känner sig utsatta igen.
- Tänk på att i undervisningen inte bara fokusera på dem som är utsatta för sexuella trakasserier (till exempel att de måste bli bättre på att sätta gränser). Fokus måste även ligga på dem som utsätter, och på de normer som möjliggör det beteendet.

METODER OCH HANDLEDNING

I detta avsnitt ger vi några förslag på metoder som man kan använda i undervisningen för att ta upp sexuella trakasserier. Till att börja med förklarar vi några metoder som kommer att vara återkommande i beskrivningarna nedan:

"Bikupa är ett sätt att komma bort från storgruppssamtal."

BIKUPA

Bikupa är ett sätt att komma bort från storgruppssamtal. I en bikupa får alla i gruppen större chans att komma till tals. Dessutom kan det vara bra för hela gruppodynamiken att använda olika metoder för reflektion under en lektion.

Metoden bikupa betyder att gruppen ombeds att diskutera, eller reflektera, två och två eller tre och tre med den/dem man sitter bredvid. Stolarna ska då vridas lite mot varandra så att man verkligen fokuserar på den man ska prata med. En bikupa kan inledas med: Vad tänker ni på nu? Hur ser ni på det här? och så vidare. Efter en liten stund bryter samtalsledaren bikuporna och man går vidare med lektionen i den stora gruppen.

RUNDA

En runda ger var och en möjlighet att prata under trygga former då det finns tydliga regler för hur det ska gå till.

I en runda har en person i taget ordet. Den som har ordet är den enda som får prata tills det att den ger över ordet till personen som sitter bredvid. Det finns inte något tvång på att prata men alla ska få ordet och på så sätt få möjlighet att prata. Man kan således ge vidare ordet utan att säga något själv. Det är viktigt att vara tydlig med reglerna innan en runda inleds:

"En runda ger var och en möjlighet att prata under trygga former."

- Det är bara en i taget som får prata.
- Man pratar till man ger ordet till nästa person – den som sitter bredvid.
- Alla måste lyssna uppmärksamt.
- Samtalsledaren får tacka för inlägget och ställa en fråga om något är helt obegripligt.
- Vill man inte säga något ger man ordet vidare. Många tycker att det fungerar bra att ha en sak som den som talar håller i och ger vidare till nästa talare – då blir det tydligt att man ger och får ordet.

Man kan göra flera rundor på raken, särskilt om gruppen är liten och ämnet inte känns uttömt.

VÄRDERINGSÖVNINGAR

En värderingsövning syftar till att deltagarna blir varse sina egna åsikter och känslor samt får möjlighet att i kontrollerad form få lyssna till andras åsikter. En värderingsövning syftar således inte till debatt eller fri diskussion utan till reflektion och åsiktsutbyte under trygga former. I en värderingsövning finns inte något rätt eller fel svar och arbetsklimatet måste vara sådant att det framgår tydligt. Det finns flera olika värderingsövningar men det finns vissa gemensamma bitar:

"Deltagarna blir varse sina egna åsikter och känslor."

- Man visar ofta genom kroppen vad man tycker (genom att röra sig till en stol, gå till ett hörn, gå till en lapp osv). Sedan finns även möjligheten att verbalisera sina funderingar men det är inte något man ska bli tvingad eller pressad till att göra.
- Några huvudregler är att det inte finns rätt eller fel sätt att tänka, att man talar i egen person, en i taget talar och att det är ledaren som fördelar ordet, man

- lyssnar aktivt när någon talar och man får ändra åsikt under övningens gång.
- Ledaren måste vara tydlig med att fördela ordet.
- Man brukar säga att upp till 20 personer kan vara med i en värderingsövning. Utöver det blir det ofta svårt att skapa en god miljö och då tappar övningen sin funktion.

Läs mer om värderingsövningar i materialet "Metoder i sexualundervisning" som finns att ladda ned på RFSU:s webbplats under fliken "Sexualundervisning".

METODER ATT ANVÄNDA MED DE ÄLDRE ELEVERNA

Ramarna

I vårt samhälle har vi mer eller mindre uttalade regler för hur man ska vara som tjej eller kille. Man kan säga att det är två ramar som alla ska passa in i.

1. Berätta om dessa ramar och rita två ramar bredvid varandra på tavlan.
2. Be eleverna brainstorma om ramarna. Ta en ram i taget. Skriv upp det som sägs som kvinnligt i ramen för kvinnlighet på tavlan och det som sägs som manligt i ramen för manligt på tavlan. Vad anses manligt? Hur ska killar och män vara och se ut i vårt samhälle? Vad anses kvinnligt? Hur ska tjejer och kvinnor vara och se ut i vårt samhälle? Poängtera att det handlar om vad som allmänt anses vara kvinnligt och manligt i samhället, inte vad man själv personligen tycker.
3. Be deltagarna att två och två fundera en stund över det som står i ramarna: Vad tänker man när man ser alla orden? Varför är det så många ord i kill-ramen som värderas högre än i tjej-ramen?
4. Gå sedan igenom några av reflektionerna och diskutera i grupp. Lägg gärna till sådant som kanske inte kommer upp, som till exempel att det är omöjligt att leva upp till alla orden i ramarna. Var också tydlig med att kill-ramen kan placeras högre upp än tjej-ramen eftersom manlighet och killar generellt värderas högre i vårt samhälle än tjejer och kvinnlighet. Peka också på att både manliga män och kvinnliga kvinnor antas vara heterosexuella i vårt samhälle.
5. Be deltagarna att återigen fundera två och två: Vad får man för fördelar av att hålla sig inom ramarna? Vad händer om någon går utanför ramarna för mycket eller på fel sätt, till exempel om en tjej tar mycket plats eller om en kille är väldigt känslig? Vad händer om man inte kan se om någon är kille eller tjej? Vad spelar hudfärg och klasstillhörighet för roll för hur man ser på tjejer och killar? Varför är ordet pojkflickor oftast förknippat med något positivt, medan vi inte använder ordet flickpojkar på samma sätt?
6. Diskutera sedan i helgrupp vilka följder det kan få om en person går utanför ramarna. Det kan handla om allt från skämt, kommentarer och blickar till trakasserier och våld.

I ett sammanhang då man särskilt vill fokusera på sexuella trakasserier kan även följande frågor om kaxighet ställas under och/eller efter brainstorming:

- Vem förväntas vara lite kaxig?
- Hur kan kaxigheten ta sig uttryck mot killar? Mot tjejer?
- Kan det vara charmigt att någon är kaxig? På vilket sätt?

Följande frågor kan även ställas om sexualitet om inte det kommer upp under brainstormingen:

- Hur förväntas tjejer och killar vara när det gäller sex?
- Vem ska ta initiativ?
- Vem ska prata om sex och vara mycket intresserad?

"Det kan vara svårt att reflektera, ha en åsikt eller samtala om något man inte riktigt vet vad det är."

- Vad händer om tjejer beter sig som killar förväntas göra?
- Vad händer om killar beter sig som tjejer förväntas göra?

Metoden Ramarna kommer från "Bryt! Ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet.", Forum för levande historia och RFSU Ungdom.

Föreläsning om sexuella trakasserier

För de allra flesta är begreppet sexuella trakasserier luddigt och det kan vara svårt att reflektera, ha en åsikt eller samtala om något man inte riktigt vet vad det är. En kortare föreläsning om sexuella trakasserier kan därför vara en bra start på en lektion för att sedan gå vidare med annan metod i ämnet.

- Föreläsningen kan med fördel bygga på den text som finns ovan om ämnet.
- Det är viktigt att levandegöra definitionen av sexuella trakasserier med konkreta exempel. En del kan till en början bli förvirrade över vad man egentligen får göra med varandra och ömsesidigheten är då viktig att poängtera - man måste känna in varandra, kolla av vad den andra vill eller inte vill. Om funderingar uppstår om detta kan det även vara bra att informera om att sexuella trakasserier inte är ett brott på så sätt att polisen kopplas in om man ovälkommet tittar på någons bröst, men att det enligt lag inte får förekomma i skolan.
- Föreläsningen kan med fördel avslutas med en eller flera rundor eller bikupor och sedan samtal i stor grupp.

Om Tina

Denna text handlar om en elev på skolan som blir utsatt för fysiska och verbala sexuella trakasserier av andra elever på skolan.

- Texten kan behandlas på olika sätt. Var och en kan läsa den högt under en lektion eller så kan pedagogen läsa den högt för alla.
- Frågorna kan sedan diskuteras först i bikupa och sedan i den större gruppen eller i den större gruppen direkt.
- Frågorna kan även besvaras av eleverna skriftligt först för att sedan få möjlighet att i gruppen berätta hur man ser på det man läst om.
- Texten med frågorna kan även ges som läxa.

"Tina har precis börjat sjua. Hon tycker att det ska bli skönt att nu börja bland de äldre på skolan. Klassrummen för de äldre eleverna ligger i en annan del av skolan än klassrummen för de yngre eleverna. På så sätt ser man vilka som tillhör de äldre och vilka som tillhör de yngre eleverna på skolan. Och nu tillhör Tina de äldre och det trivs hon med. Nu kanske killarna i åttan och nian kommer att lägga märke till henne? När hon gick i sexan och var jättekär i en kille i åttan, så verkade det som om han aldrig såg henne. Och det är nog så det är. Killarna som går på högstadiet, tittar inte på småtjejerna på mellanstadiet, tänker Tina.

Nu när hon är bland de äldre eleverna hela dagarna så märker hon att det finns ganska många söta killar i åttan och nian. Så Tina och hennes kompis Camilla brukar sitta och spana i ljushallen på lunchrasten. Det händer att de har ett par span igång samtidigt och ibland spanar de på samma kille. Det är inte så allvarligt utan mest på skoj.

Framåt jul har det blivit klart för Tina och Camilla att det finns några killar i nian som är tuffare och intressantare än de andra. Det är ett gäng på fyra-fem killar som på rasterna brukar hålla till i närheten där Tina har sitt skåp. De är ganska högljudda de här killarna och brukar roa sig med att låtsas slåss med varandra. En rast när Tina kommer ensam till sitt skåp är killarna där och håller på att skojtjafsa med varandra. Tina tittar åt deras håll och skrattar lite. En av killarna ser det och går fram till henne.

'Kolla grabbar, bruden flirtar med oss.' Han går fram till henne och tittar på henne uppifrån och ned.

'Och hon ser rätt bra ut', säger han och gör en rörelse med handen i luften som alla kan förstå beskriver Tinas kropp.

'Du och jag skulle ju kunna bli ihop', säger han och lägger armen om henne.

Han drar henne till sig och låter sin hand röra sig ner mot hennes ena bröst. Tina vet inte riktigt vad hon ska göra, men hon känner hur det hettar i ansiktet och hon rodnar. Hon böjer sig ner för att han inte ska kunna hålla om henne. Hon kommer till slut loss men han passar på när hon står framåtböjd att lägga sin hand på hennes stjärt och ge henne en snärt. 'Spring iväg till lektionen, men vi kanske kan träffas efter skolan, du kan få hänga med hem till mig, så kan jag få lära känna dig lite bättre', säger han och skrattar. När han går tillbaka till sina kompisar så gör de "high five" och jublar. Tina slänger igen sitt skåp och springer därifrån. Hon hör att killarna fortfarande jublar bakom henne."

FRÅGOR ATT DISKUTERA:

- Tror du att det är vanligt att det som händer i den här berättelsen händer?
- Vad tycker du om det killarna gör?
- Är det som killarna gör olagligt? I så fall, vad är det som är olagligt och varför då?
- Var går gränsen när man kränker någon fysiskt? Kan en kram vara kränkande?
- Hur känner Tina nu och hur tror ni hennes fortsatta tid i skolan kommer att bli?
- Vad kan skolan göra för att de här killarna och andra inte kommer att fortsätta göra liknande saker mot Tina och andra tjejer i skolan?

Om Erika och Johan

Denna text handlar om en elev på skolan som blir utsatt för verbala och fysiska sexuella trakasserier av en vikarie på skolan.

- Texten kan behandlas på olika sätt. Var och en kan läsa den högt under en lektion eller så kan pedagogen läsa den högt för alla.
- Frågorna kan sedan diskuteras först i bikupa och sedan i den större gruppen eller i den större gruppen direkt.
- Frågorna kan även besvaras av eleverna skriftligt först för att sedan få möjlighet att i gruppen berätta hur man ser på det man läst om.
- Texten med frågorna kan även ges som läxa.

"Erika går på gymnasiet och klassen har fått en ny vikarie som heter Johan. Deras ordinarie klassföreståndare har gått på pappaledighet och ska vara borta i ett halvår. Killarna verkar uppskatta Johan för att han kan prata om såväl sport som musik och data med dem, som en något äldre kompis. Flera av tjejerna i sin tur är nog alla lite småkära i honom.

En dag när skolan har slutat och Erika är på väg ut på skolgården för att gå hem kommer hon på att hon glömt en bok kvar i klassrummet. Hon springer därför tillbaka upp för trapporna till klassrummet. Johan sitter kvar vid katedern och håller på att samla ihop sina papper.

'Hej, jag glömde min bok.'

'Jaha, du kom inte tillbaka för att träffa mig då?'

'Nä, det var för boken.'

'OK, annars hade det ju varit kul om en snygging som du sprang efter mig', säger Johan och skrattar.

Erika skrattar också, men känner hur det pirrar till lite i hela kroppen. Tänk om Johan verkligen tycker att hon är snygg? Hon tar sin bok, säger hej då och går ut ur klassrummet.

Någon vecka senare ber Johan Erika att stanna kvar efter lektionens slut. Han frågar hur det går med hennes projektarbete och om hon behöver hjälp med något. Erika säger att det går bra, men att hon ska fundera över om det är något hon skulle vilja ha hjälp med.

'Gör det, för jag jobbar gärna lite extra och hjälper en tjej som ser så bra ut som du', säger Johan. Återigen skrattar han.

Erika skrattar till hon med, men den här gången känns det inte bra. Vad menar han egentligen? Erika tycker att Johan tittar på henne på ett konstigt sätt.

Nästa dag kommer Erika lite sent till första lektionen. När Erika knackar på dörren så öppnar Johan. 'Men titta, här kommer klassens sexbomb, undrar vad hon har gjort i natt eftersom hon är så sen?' säger Johan och han och alla i klassen skrattar. Erika rodnar och vill bara försvinna ner i sin bänk. Hon tyckte inte alls att det där var roligt sagt, bara äckligt.

När skoldagen är slut och Erika är på väg över skolgården hör hon stegen från någon som jagar ifatt henne.

'Erika, vänta!' Det är Johan som kommer ifatt henne.

'Du, du tog väl inte illa upp för det där jag sa i morse?'

'Nä', ljuger Erika.

'Bra, vill du ha skjuts en bit på vägen?'

Erika tackar ja, trots att hon egentligen inte vill. Hon sätter sig i passagerarsätet på Johans bil. Johan svänger ut från skolgården.

'Ja, du får förlåta det där i morse, men jag tycker att du är djävligt fin och då tycker jag man ska säga det.' Han tittar på henne. Erika tycker det känns som om han ser rakt igenom hennes kläder, som om hon satt naken där bredvid honom i bilen.

'Om jag var en av killarna i din klass, då skulle jag göra allt för att bli ihop med dig. Ta det som en komplimang, jag brukar inte strö komplimanger omkring mig.'

Erika känner sig rädd och otroligt obehaglig till mods. Vad är det Johan säger? Fan, vad äcklig han är. Kommer han att börja tafs? Kommer han att kära iväg henne nånstans och våldta henne? Tankarna virvlar runt i huvudet på Erika.

'Stanna', säger hon. 'Jag har lovat att handla på vägen hem, stanna vid ICA där.' Johan kör in på parkeringen för att släppa av Erika.

'Då ses vi imorgon då!' säger Johan

'Mm', svarar Erika och går ur bilen.

När Erika kommer hem, berättar hon om det som hänt för sina föräldrar. Erikas föräldrar bokar genast in ett möte med rektorn. Vid mötet dagen efter får Erika tillsammans med sina föräldrar berätta vad som hänt. Johan blir därefter suspenderad från sin vikarietjänst i väntan på en utredning och omplacerad till en annan tjänst inom kommunen. Johan sa till rektorn att han inte gjort någonting annat än försökt bygga upp Erikas självförtroende. Johan förstod ingenting när han hörde att han var anklagad för sexuella trakasserier mot Erika."

FRÅGOR ATT DISKUTERA:

- Tror du att det är vanligt att det som händer i berättelsen händer?
- Tycker du att det Johan gör är sexuella trakasserier? Eller är det komplimanger? Vad är skillnaden? Och vem är det som bestämmer vad som är vad?
- Varför tror du att Erika inte vågar säga ifrån till Johan? Hur hade du reagerat om det hade varit du?
- Om Johan hade varit en elev, jämnårig med Erika, vad tror du hade hänt då?
- Vad kan skolan göra för att förhindra att sånt här sker?

Texterna "Om Tina" och "Om Erika och Johan" med efterföljande frågor är tagen ur "Var går gränsen? Handledning för temaarbeten om integritet, sexuella trakasserier och sexualbrott." Brå, Brottsförebyggande rådet. Texterna är kortade av RFSU.

Grupparbete: Att granska skolans likabehandlingsplan

Varje skola ska ha en likabehandlingsplan som uppdateras en gång om året. Både personal och elever ska vara inblandade i arbetet med denna levande plan. Likabehandlingsplanen behandlar inte bara sexuella trakasserier utan även hur man arbetar med olika diskrimineringsgrunder på skolan och olika slags trakasserier. Det kan ses som ett plus då sexuella trakasserier hamnar i ett större sammanhang.

- Eleverna behöver få en förståelse för varför en likabehandlingsplan behövs och vad den bottenar i för analys av samhället. Börja därför arbetet med likabehandlingsplanen genom att undervisa om de olika diskrimineringsgrunderna. Inspiration till detta kan fås i de litteraturhänvisningar som finns nedan.
- Olika metoder som finns beskrivna i det här dokumentet kan sedan med fördel användas för att ge en djupare förståelse, exempelvis Ramarna och Flugan.
- Dela sedan in eleverna i grupper och ge instruktioner till grupparbetet:
- Först måste de läsa på om diskrimineringslagen och vad en likabehandlingsplan innebär. Material för detta kan de bland annat hitta hos diskrimineringsombudsmannen, www.do.se.
- Sedan ska de granska skolans likabehandlingsplan, kritisera dess svagheter och komma med förslag på ny.
- För att veta vilka åtgärder som behövs på skolan kan man behöva ta reda på hur det står till genom exempelvis enkätundersökning. Eleverna behöver då guidning i vilka frågor som ska ställas och hur enkäten ska hanteras. Eleverna kan få fram resultat som en del kan se som väldigt provocerande. Det är då viktigt att de har lärare och skolledning bakom sig.
- Ett annat sätt att kartlägga kränkningar i skolan är att använda sig av metoden Husmodellen. Den finns bland annat beskriven i boken "I normens öga", se litteraturhänvisningarna.
- Det är viktigt att eleverna får veta innan de utför arbetet om deras förslag kommer att användas på något sätt i skolan. Grupparbetet är ett bra sätt för skolan att involvera eleverna i likabehandlingsplanen men det är viktigt att inte ansvaret för denna läggs över på eleverna.

Flugan

Ett sätt att aktualisera frågan om kränkningar är att göra en gemensam brainstorm över vilka olika former av kränkningar som ni tror eller vet förekommer under en vanlig vecka på skolan. Det kan vara allt från taskiga ord till fysiskt våld, elektroniska kränkningar eller utfrysningar. Stiftelsen Friends brukar kalla denna inventering för Flugan, eftersom man kan tänka sig att man är en liten fluga som flyger runt och ser allt som händer på skolan under en vecka. Övningen kan göras av både personal och elever, såväl gemensamt som separat. Den är ett sätt att gemensamt prata om vad som kan räknas som en kränkning, vilka kränkningar som konstateras av personal eller elever, men sällan följs upp, och vad som anses oacceptabelt.

- Be alla tänka på en helt vanlig vecka i skolan. Vilka olika slags kränkningar kan förekomma mellan elever respektive mellan lärare och elever: I klassrummet? Inom skolans område? Utanför skolan?
- Ge eventuellt exempel på ord, fysiska kränkningar. Utfrysningar och elektroniska kränkningar om gruppen har svårt att komma igång. Se till att även "småsaker" som ord, blickar och suckar kommer med. Synliggör att allt är del av samma struktur.

- Skriv upp allt som kommer fram på en lista och jämför elevernas lista med personalens. Spara listan för jämförelse vid nästa års inventering.
- Listan kan eventuellt delas in efter vad som är verbala, psykiska, fysiska och elektroniska kränkningar, för att åskådliggöra de olika uttryck utsattheten kan ta.
- Diskutera om det är skillnad på vad elever och personal uppfattar som kränkningar och om det förekommer saker som personalen inte vet om eller ser.
- Koppla gärna listan till lagen och diskrimineringsgrunderna.
- Med utgångspunkt i skolans olika listor kan ni sedan göra en gemensam definition av vad som uppfattas som kränkningar och hur elever, personal och ledning ska agera om någon utsätts.
- Ett sätt att gå vidare på, eller en metod att göra innan Flugan, är metoden Norm-Biet som även den finns beskriven i I normens öga.

Metoden Flugan kommer från "I normens öga – metoder för en normbrytande undervisning", Stiftelsen Friends.

Tankebubblan

Om en person blir utsatt för sexuella trakasserier kan situationen vara svår att hantera. För att bekräfta detta och samtidigt kunna diskutera olika utvägar kan man använda sig av metoden Tankebubblan.

- Berätta om en situation där en person blir utsatt för sexuella trakasserier i eller utanför skolan. Välj en berättelse som känns någorlunda lätt att utgå ifrån, exempelvis att en man trycker sig mot en tjej i kön på ICA, att en man tar med handen på låret på bussen eller något liknande.
- Rita en "tankebubbla" på tavlan och säg att det är tankebubblan för den som blir utsatt för trakasseriet.
- Fråga gruppen vilka tankar som kan dyka upp i huvudet när det som beskrivits sker. Det brukar komma upp sådant som ilska, rädsla, osäkerhet, äckelkänslor, tankar om den andra som ovetande. Skriv upp alla tankar i bubblan.
- När gruppen verkar klar med sin brainstorming kan du lägga till sådant som fattas för att göra bilden mer komplex. Om exempelvis mest ord för ilska kommit upp kan du berätta att det även är vanligt att känna rädsla och sedan skriva upp det ordet.
- Ibland blir gruppen ivrig och vill direkt börja prata om vad man kan göra i situationen. Säg att ni kommer göra det lite senare men att ni först ska fokusera på hur det hela kan upplevas.
- Bekräfta sedan att alla olika tankar och känslor kan förekomma – att de kan förekomma samtidigt eller så tänker olika personer på olika sätt.
- Bena upp med gruppen vilka tankar som kan vara en hjälp för att freda sig och vilka som kan komma i vägen för att man ska freda sig.
- Diskutera olika sätt att lösa situationen och utgå exempelvis från frågorna: Vad händer om man försöker flytta sig? (Om man t ex väljer en av situationerna nämnda ovan.) Hur kan man säga till? Kan man göra något mer än säga till? Hur känns det att freda sig? Vad händer om man inte gör det? Vilka för- och nackdelar finns det med olika sätt att agera.

DET ÄR VIKTIGT ATT SLUTKLÄMMEN BLIR:

- att man alltid har rätt att freda sig och att det finns olika sätt att göra det på
- att man kan behöva öva sig på att tänka annorlunda när man blir utsatt och öva sig på att säga ifrån.

Beröringskarta

Olika beröringar känns på olika sätt beroende på hur de sker och vem som gör det. Detta kan man behöva reflektera över som ett första steg för att sedan kunna freda sig mot ovälkommen beröring. En beröringskarta kan vara en hjälp för att arbeta med detta.

1. Rita upp en person (med kläder på) på ett A4-papper, framifrån på framsidan och bakifrån på baksidan. Rita gärna en så könlös person som möjligt så alla i gruppen kan relatera till personen. Kopiera sedan upp bilden så varje elev kan få ett ex var.
2. Berätta för gruppen om beröringar av tre olika slag: 1) Okänd beröring 2) Vänskapsberöring 3) Intim beröring. Visa ett exempel på nr 1 och 2 som känns okej (till exempel ta okänd person i hand, kramas med vän) och nämn vad intim beröring kan handla om (ställen som är okej att bli berörd på av någon man vill vara mer intim med)
3. Ge sedan var och en en uppkopierad bild och tre olika färgpennor. Varje färg symboliserar ett nummer.
4. Be sedan eleverna att var och en för sig markera med pennorna var olika beröringar känns okej av olika personer.
5. Rita under tiden upp en person på tavlan. När alla är klara med sitt eget arbete fokuserar ni gemensamt på tavlan.
6. Berätta att vi kan ha väldigt olika åsikter om var vi vill bli berörda men att ni nu ska se om det finns några minsta gemensamma nämnare – vad är okej för alla?
7. När detta är klart behövs en fördjupning av ämnet då det inte bara handlar om vem och var man blir berörd utan även hur. Visa ett par exempel tillsammans med en kollega på bra och dålig beröring. Ett exempel kan vara: Att ta någon i hand en kort stund är bra. Att smeka handryggen med den andra handen medan man tar i hand är inte bra. Att kramas vänskapligt är bra men att sedan glida med handen smeksamt i nacken är inte bra (om det exempelvis är en äldre släkting).
8. Låt gruppen kort reflektera över detta och avsluta med att betona att vi alla känner skillnad på bra och dålig beröring, att vi ska lita på det och att vi har rätt att agera för att få slut på dålig beröring.

Metoden Beröringskarta är framtagen av RFSU Göteborg.

Fyra hörn om ”gruppjargong”

Eftersom det finns föreställningar om att killar är ”bråkiga av naturen” och att det bara är ofarlig jargong, när killar exempelvis retas med varandra, kan man behöva prata om beteenden som annars ofta passerar utan reflektion.

Fyra hörn är en värderingsövning (se beskrivning ovan) som går till så att olika åsikter, eller olika sätt man vill agera på, representeras av olika hörn i rummet. Alternativ 1 är ett hörn, alternativ 2 ett annat hörn osv. Hörn nummer 4 är ett så kallat öppet hörn. Det betyder att om man inte tycker att hörn 1-3 stämmer med ens uppfattning, utan man vill göra på ett annat sätt, då väljer man hörn 4.

- Berätta att ni ska göra en värderingsövning och vad det innebär. Var även tydlig med de regler som finns.
- Be alla att ställa sig upp i en grupp mitt i rummet (på så sätt hjälper man varje individ att välja det hörn man verkligen vill stå i, så det inte blir frestande att gå till det närmaste hörnet).
- Berätta sedan följande:

Ali har några kompisar som han hänger mycket med i skolan och på fritiden. Det brukar vara bra stämning i gänget men den kan nog beskrivas som lite hård ibland. Ibland uppstår ”lätsasslagsmål”. På senare tid har Ali känt att det gått lite

VAD ÄR MOD?

för långt och inte slutat i tid. En av killarna i gänget, Gustav, blir ofta påhoppad, fasthållen och juckad mot och han verkar inte gilla det. Vad ska Ali göra?

- Ge de olika alternativen som representeras av hörn:
 1. Ali borde visa var han står genom att gå iväg när Gustav blir påhoppad.
 2. Ali borde vänta tills Gustav blir påhoppad igen och då säga till de andra att de ska lugna ner sig.
 3. Ali borde säga till vid "låtsasbråken" och den lite hårda stämningen, innan Gustav blir påhoppad, att de borde lugna ner sig.
 4. Öppet hörn.
- Påminn om reglerna och be dom att snabbt välja ett hörn, utan att försöka bry sig om vart kompisarna går.
- När de har valt hörn så ber man eleverna inom sitt hörn att berätta för varandra varför de valt just det hörnet. Om det är flera som valt samma hörn delar du upp gruppen i mindre grupper som berättar för varandra. Om en person står ensam i ett hörn får den berätta för dig varför den valt att stå där. Håll dig sedan i närheten av den personen så att den inte blir fysiskt ensam i rummet.
- Be sedan några personer ur varje grupp att redogöra för varför de valt just det hörnet. De andra grupperna måste lyssna uppmärksamt utan att lägga sig i.
- När några i varje grupp berättat hur de ser på saken finns det möjlighet att byta hörn, ifall man ångrar sig och tycker att något annat verkar bättre.
- Avsluta övningen genom att tacka och be alla att sätta sig på sina platser igen.
- Låt gruppen bikupa om de olika hörnen: Vad finns det för problem med de olika hörnen? Vilket alternativ känns mest verkligt att göra?
- Fortsätt sedan i stor grupp: Vad tror ni händer om Ali tar upp det här/säger ifrån i gänget? Kan det finnas fler som känner som Ali? Behövs det mod för att göra något sånt här? Vad är mod?

Listning om horrykten

Horrykten brukar vara så vanligt att eleverna kan behöva hjälp med att bena upp vad det egentligen handlar om, för att få perspektiv på det och möjlighet att reflektera över det. En ingång kan vara att lista anledningar till horrykten.

- Fråga gruppen vad som kan vara anledningar till att någon får ett horrykte. För att få igång gruppen ordentligt kan man behöva ställa frågan på olika sätt: Hur kan ett horrykte starta? Vad kan ha hänt innan någon får ett horrykte?
- Skriv upp alla olika anledningar som kommer upp. Se till att även sådant som inte gäller sexrelaterade ämnen kommer upp såsom att någon kanske är allmänt kaxig eller att man blir osams och sprider rykten på grund av det. Bena gärna även i anledningarna. Om det kommer upp att en tjej legat med många, fråga då vad som är många och fråga om hon måste ha legat med någon alls.
- När gruppen verkar tömt ut sig på ämnet, och du lagt till det du vill lägga till, så fråga dem vad de kommer att tänka på när de ser alla dessa ord.
- Gå gärna vidare genom att nämna att det verkar som om horrykten bara gäller tjejer -vad tänker de om det? Hur kommer det sig att killarna inte får samma rykten? Vad kan killarna få för sexuella rykten? Hur kan en kille få "bögykte"?
- Be dom gärna samtala om detta även i bikupa.
- Se upp med benägenheten att vilja dela upp i "riktiga" horor som får skylla sig själva och de som inte gjort något och får falska rykten. Ingen ska få negativa rykten om sig och människor är olika – en del vill inte ha sex alls

och andra vill ha mycket sex. Det kan också vara så att man låter vem som helst göra vad som helst med en sexuellt för att man inte mår bra och då behöver man stöd, inte trakasserier. Återknyt gärna till genusfrågan – att killar inte får sådana här rykten vad de än gör.

Fyra hörn om horrykten

Fyra hörn är en värderingsövning (se beskrivning ovan) som går till så att olika åsikter, eller olika sätt man vill agera på, representeras av olika hörn i rummet. Alternativ 1 är ett hörn, Alternativ 2 ett annat hörn osv. Hörn nummer 4 är ett så kallat öppet hörn. Det betyder att om man inte tycker att hörn 1-3 stämmer med ens uppfattning, utan man vill göra på ett annat sätt, då väljer man hörn 4.

- Berätta att ni ska göra en värderingsövning och vad det innebär. Var tydlig även med de regler som finns.
- Be alla att ställa sig upp i en grupp mitt i rummet (på så sätt hjälper man varje individ att välja det hörn man verkligen vill stå i, så det inte blir frestande att gå till det närmaste hörnet).
- Berätta sedan följande:

En kompis till Sara har fått ett horrykte. Det började med att ett par stycken skrev taskiga saker om henne på internet och nu har Sara fått veta att folk börjat prata i skolan och flera i skolan ger konstiga blickar när de går förbi i korridoren. Vad ska Sara göra?

- Ge de olika alternativen som representeras av hörn:

1. Sara borde skrika rätt ut på rasten när folk ger konstiga blickar att de ska lägga av att snacka skit och ta ansvar för vad de gör mot människor.
2. Sara borde berätta vad som sker för sin kompis förälder/föräldrar
3. Sara borde berätta för en vuxen på skolan vad som sker.
4. Öppet hörn.

- Påminn om reglerna och be dom att snabbt välja ett hörn, utan att försöka bry sig om vart kompisarna går.
- När de har valt hörn så ber man eleverna att inom sitt hörn berätta varför de valt just det hörnet. Om det är flera som valt samma hörn delar du upp gruppen i mindre grupper som berättar för varandra. Om en person står själv i ett hörn får den berätta för dig varför den valt att stå där. Håll dig sedan i närheten av den personen så den inte blir fysiskt ensam i rummet.
- Be sedan några personer ur varje grupp att redogöra för varför de valt just det hörnet. De andra grupperna måste lyssna uppmärksamt utan att lägga sig i.
- När några i varje grupp berättat hur de ser på saken finns det möjlighet att byta hörn, ifall man ångrar sig och tycker att något annat verkar bättre.
- Avsluta övningen genom att tacka och be alla att sätta sig på sina platser igen
- Om det finns tid och/eller känns nödvändigt kan man fortsätta genom att ha samtal om ämnet i storgrupp.

FÖR DE YNGRE ELEVERNA:

Ja-nej-kanske: om att kramas

Denna övning syftar till att ge en ingång för eleverna att reflektera kring bra och dålig beröring och rätten att välja vem som ska få vara nära sin egen kropp.

Denna värderingsövning (se s.9) går till så att eleverna väljer ja, nej eller kanske beroende av hur de ställer sig till ett påstående. De olika alternativen representeras av var sitt pappersark som läggs ut i rummet.

- Berätta att ni ska göra en värderingsövning och vad det innebär. Var tydlig även med de regler som finns.
- Be alla att ställa sig upp i en grupp mitt i rummet (på så sätt hjälper man varje individ att välja det alternativ man verkligen vill, så det inte blir frestande att bara gå till den närmaste lappen)
- Berätta för gruppen att de ska ta ställning till följande påstående: Det är härligt när någon kramar en. Om man tycker att det alltid är härligt väljer man att gå till lappen JA. Om man inte tycker om när andra ska krama en väljer man att gå till lappen NEJ. Om man tycker att det är härligt ibland väljer man lappen KANSKE
- Påminn om reglerna och be dem att snabbt välja en lapp, utan att försöka bry sig om vart kompisarna går.
- När de har valt en lapp så ber man eleverna att inom sin lapp berätta varför de valt just den. Om det är flera som valt samma lapp delar du upp gruppen i mindre grupper som berättar för varandra. Om en person står själv vid en lapp får den berätta för dig varför den valt att stå där. Håll dig sedan i närheten av den personen så den inte blir fysiskt ensam där.
- Be sedan några personer ur varje grupp att redogöra för varför de valt just den lappen. De andra grupperna måste lyssna uppmärksam utan att lägga sig i.
- När några i varje grupp berättat hur de ser på saken finns det möjlighet att byta lapp, ifall man ångrar sig och tycker att någon annan verkar bättre.
- Avsluta övningen genom att alla får sätta sig på sina platser igen.
- Fortsätt genom att prata om att man har rätt att bestämma vem som ska få krama en och hur. Ett bra sätt att gå vidare är även att använda sig av metoden ”Ja- och nejkänsla”.

Ja- och nej-känsla

För att tydliggöra detta med bra och dålig beröring kan man ta hjälp av filmen ”Man tar en tant”.

- Visa den del av filmen som tar upp gränser och hur det kan kännas ja och nej i hela kroppen.
- Gör sedan en runda på frågan: Vad tänkte ni när ni såg det här?
- Gör sedan en ny runda, om inte eleverna kommer in på frågan innan: Känner du igen det de pratar om i filmen?
- Lämna sedan rundorna och led samtal mer fritt i gruppen om ämnet.
- Fortsätt sedan att tillsammans med gruppen tydliggöra hur en ja-känsla känns och sedan hur en nej-känsla känns. Det kan finnas olika tankar om detta vilket är bra så att så många av barnen som möjligt förstår vad det handlar om.
- Avsluta med samtal om vad man kan göra om man känner nej-känsla när någon berör en. Ber gruppen om förslag och lägg gärna till egna förslag. Det är viktigt att även beröra hur man kan göra efter att en situation uppstått – vare sig man kunnat ta sig ur situationen eller inte – att man ska prata med en vuxen om vad som hänt.

Denna variant av Ja- och nejkänslametoden är framtagen av RFSU Göteborg.

Flugan

Den metod som finns ovan och omnämns som ”flugan” kan även användas i yngre årskurser. I stort sett kan den göras på samma sätt men man måste vara tydligare med vissa bitar:

- Förklara tydligt vad en kränkning är – att en eller flera personer är dum mot en annan.
- När brainstormingen är klar kan ord behöva redas ut och förklaras, till exempel ord som hora och bög.
- Fråga sedan gruppen varför de tror att kränkningar sker och be om tips på hur man kan göra om man till exempel blir arg på någon utan att man är kränkande.
- Berätta att kränkningar inte får förekomma i skolan och fråga barnen om mer tips hur man kan stoppa dom. Glöm inte att vara tydlig med att det är dom vuxna på skolan som har ett ansvar att kränkningar inte förekommer.

"Glöm inte att vara tydlig med att det är dom vuxna på skolan som har ett ansvar för att kränkningar inte förekommer"

Om Tina

Denna text, som finns ovan, är gjord för arbete med tonåringar. Men låt dig inspireras av denna även om du arbetar med yngre barn och gör om den så den passar den åldersgrupp du arbetar med. Ett scenario för särskilt 11-12-åringar skulle kunna vara att någon blir indragen på toaletten. En annan situation skulle kunna vara att killar i klassen vill ta reda på vem av tjejerna som har börjat få bröst.

De metoder som är hämtade från andra skrifter används med tillstånd av respektive organisation och myndighet. RFSU tackar för att de ställt materialet till förfogande.

LEKTIONSUPPLÄGG

Några förslag på upplägg för de äldre eleverna:

Förslag 1

1. Föreläsning om sexuella trakasserier.
2. Tankebubblan. Tankebubblan kan även användas under föreläsningen där det passar, eller om eleverna under föreläsningen kommer in på känslor och tankar om utsatthet.
3. Beröringskartan.

Förslag 2

1. Ramarna inklusive fortsättningen om kaxighet.
2. Fyra hörn om ”gruppjargong”.
3. Om Tina.
4. Flugan.
5. Grupparbete: Granska skolans likabehandlingsplan.

Förslag 3

1. Ramarna.
2. Listning om horrykten.
3. Fyra hörn om horrykten.

Förslag på upplägg för de yngre eleverna:

1. Ja-nej-kanske: om att kramas.
2. Om Tina (omgjord för åldersgruppen).
3. Flugan .

HÄNVISNINGAR OCH TIPS PÅ MATERIAL:

Bryt! ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet.
Forum för levande historia och RFSU Ungdom, 2008

Hetero
Dahlén, S, Tiden, 2006

I normens öga – metoder för en normbrytande undervisning
Brade, L m fl, Friends, 2008

Jag visste när jag var tio. En handledning för att stödja homosexuella, bisexuella och transpersoner i skolan
Knöfel Magnusson, A och Olsson, H, RFSU 2007.

Lika värde, lika villkor? Arbete mot diskriminering i förskola och skola
Nordenmark, L och Rosén, M, Liber 2008

Man kan ju inte läsa om bögar i nån historiebok – skolors förändringsarbeten med fokus på jämställdhet, genus och sexualitet
Bromseth, J, Wildow, H, Friends

Man tar en tant... om hur barn kommer till och mycket annat
Film som kan lånas på de flesta AV-centraler i landet eller beställas från Interfilm 08-753 00 90.

Var går gränsen?Handledning för temaarbeten om integritet, sexuella trakasserier och sexualbrott
Grände, J, Odén, N, Brå, 2007 (i denna bok finns hänvisningar till alla rapporter om sexuella trakasserier i skolan)

Ses offline. Ett metodmaterial om unga, sex och internet.
Ungdomsstyrelsen 2010. Beställs från <http://www.ungdomsstyrelsen.se>

Se även allt material som finns på vår webbplats: Tips från skolor, våra egna skrifter, artiklar och massa annat - <http://www.rfsu.se/sv/Sexualundervisning>